

Salkaházi Sára szociális testvér

Sokszor gondolok halálomra, hogy
 milyen lesz. De úgy akarok gondolni,
 hogy teljes alázatossággal
 fogadjam el Istentől, bárhol,
 bármilyen körülmények között küldje nekem!
 (Sára testvér naplójából. 1935. április 10.)

Az 1967-ben lezajlott „Zuglói nyilas per” anyaga a tizenkilenc vádlottnak és számos tanúnak vallomásával együtt több mint tizezer oldal terjedelmű. A közel hat hónapig tartó tárgyaláson a bírák és a hallgatóság előtt képzeletben újra leperegtek azok a borzalmas események, amelyek 1944 őszén, majd karácsony után a szovjet csapatok által körülvárt magyar fővárosban végbementek. A per vádlottai ártatlan emberek tömeges megkínzásában és kivégzésében vettek részt. Mielőtt végeztek volna áldozataikkal — akik többnyire faji üldözöttek, kommunista gyanús személyek, szökött katonák voltak, egyszerűen: mindazok akik ellensége voltak a háborúnak, Hitlernek, Szálasinak —, a legembertelenebb módon megkínózták őket. Az agyonygyötrött foglyokat az éj beálltával a Duna valamelyik szakaszához terelték, s meztelenre vetkőztetve, a teherautó tompított fénykévéje mellett, egyenként vagy sortűzzel lemészárolták, holttestüket pedig a vízbe dobálták. A tömeges kivégzések drámai jeleneteiről számolt be közvetlenül a város felszabadulása után az a valóban csak egy-két személy, aki már a kivégezettek sorában állt, már látta a fegyvereket emelkedni, de egy szerencsés véletlen folytán, szinte csodával határos módon az utolsó pillanatban megmenekült. Az 1967-es perben azonban már magukat a hóhérokat halljuk. Többnyire tagadnak, vagy közönyös, érdektelen hangon mondják el rémtetteiket. A hallgatóság soraiban gyakran hallatszik sírás, néha elájul valaki. Amikor azonban az egyik vádlott egy ilyen Duna-parti mézszárlás részleteit kezdi ismertetni, kitér egy olyan körülményre, melyet végső soron el is hallgathatna, mivel a közlés nem is enyhíti, nem is súlyosbítja bűnösségét. Az egykori nyilas keretlegény mégis beszámol erről az epizódról. A foglyokat azon a bizonyos december végi napon a késő esti órákban a fővámház elé szállították, és levetkőztették. Ott álltak a víz szélén és tudták, hogy meg kell halniuk. Voltak, akik jajveszékelték és életükért könyörögtek. Ekkor — mielőtt a sortűz eldőrdült volna — egy alacsony termetű, rövid fekete hajú nő valamilyen megmagyarázhatatlan nyugalommal kivégzői felé fordult, egy pillanatra szemükbe nézett, majd leterdelt, s égre emelt tekintettel széles, nagy keresztet vetett magára. Ez volt az utolsó mozdulata.

A bíróság nem kérdezte, ki volt ez az alacsony termetű, fekete hajú nő. Valószínűleg maga a vádlott sem tudott volna erre a kérdésre felelni. De a kijelentés elhangzott, s híre hamarosan eljutott a Szociális Testvérek Társaságának egykori tagjaihoz is. Ebben a társaságban pedig csak egyetlen alacsony termetű, rövidre nyírt, fekete hajú testvér volt, akiről mindenki tudta, hogy széles mozdulattal szokott nagy keresztet vetni a mellére.

Salkaházi Sárának hívták.

*

Elindulok a kassai Fő utcán a volt Schalkház szállótól az Orsolya rendi apácák hajdani intézete felé, melynek Salkaházi Sára a leghosszabb ideig volt növendéke. Megpróbálok követni lépéseit, megnézem a házakat, a dómot, amerre ment, hátán a kis iskolatáskával...

Kassán még ma is sokan vannak, akik jól ismerték Salkaházi Sárát és szívesen beszélnek az érdeklődőnek. A Schalkház szállóról — habár már lebontották, s helyén a modern vonalú „Slován” emelkedik — mindenki tud mondani valamit. Az igen jóhírű szálloda még a két világháború között is rendkívüli szerepet játszott a város művelődésének szolgálatában. Nagytermében hangversenyeket, színelőadásokat rendeztek. Többször tartotta itt előadóestjét Mécs László.

A szálló falai gyakran nyújtottak otthont baloldali pártok és munkásszervezetek gyűléseinek és rendezvényeinek. A város történetével egybefonódó Schalkház név előfordul a szépirodalomban is. Krúdy Gyula, Palotai Erzsi, Szántó György és Illés Béla említik a szállót írásaikban. A leghitelesebb adatokat azonban Gömörly János *Emlékeim egy letűnt világról* című, 1964-ben kiadott művében találhatjuk.

Sára édesapja nem felvidéki magyar családból származott, mint azt Puskely Mária állítja könyvének* 178. oldalán. Az első Schalkház — Sára nagypapja — 1831-ben érkezik Ausztriából. Ő építi fel Kassán 1872/73-ban a később nevét viselő szállodát. Sirkövét ma is könnyen megtalálni a kassai temetőben, rajta még németül a felirat: „Hier ruht Leopold Schalkház, gest. 30. Nov. 1873 im 52. Lebensjahr.” Amikor ugyancsak Lipót nevű fia a szálló vezetését átveszi, a szálloda-részvényeknek már csak elenyésző töredéke van a család birtokában. Sára édesanyja sem magyar származású. Lipót 1887-ben Stiller Klotildot veszi feleségül, a Grazból Kassára helyezett Stiller Vince osztrák százados leányát. A Schalkházok sohasem voltak rideg üzletemberek. Az első Schalkház a realtanodában tanuló szegény sorsú diákok részére ösztöndíjat alapít, a városi szegényház lakóit állandó támogatásban részesíti. A Sziléziából kiűzött zsidók, a kassai tűzkárosultak részére adományokat gyűjt. A család — osztrák származása ellenére — kezdettől fogva mindvégig őszinte magyar hazafiságról tesz tanúságot. Sára bátyja, a már említett — sorban a harmadik — Lipót ma is őrzi a Jókaitól, Klapkától, Arany Lászlótól s más neves személyiségektől származó eredeti, a családnak címzett köszönő leveleket. A Schalkház névhez fűződik Kassán az 1901-ben létesített 1948/49-es ereklyekiállítás, valamint az 1903. július 20-án megnyílt Rákóczi-szabadságharc kiállítás is. Sára korán (1901) elhunyt édesapja minden bizonnyal a szakácsoknak és pincéreknek kívánt segítséget nyújtani *A magyar konyha* és a *Pincérekről pincéreknek* című könyveivel. Az özvegy is hű marad a család szociális hagyományaihoz: Kassán mindenki tudja, hogy évekig is vendégül lát asztalánál egy-egy szegényebb sorsú diákot annak ellenére, hogy anyagi helyzete távolról sem olyan rózsás, mint azt egyesek később is emlegetik.

„Amikor a részvénytársaság édesapám elhunytáról értesült, rendkívüli igazgatósági ülést hívott össze, amelyen az igazgatósági tagok Schalkház Lipót helyébe özvegyét nevezték ki éspedig 1902. január 1-től március 31-ig havi 400 korona fizetéssel, április 1-től aztán havi 200 korona fizetéssel, s mellékjárulékként lakással, fűtéssel, világítással, reggelivel és vacsorával. Tehát ebédről, valamint a maga és gyermekei ruházkodásáról és a felneveltetésükkel járó egyéb kiadásokról csupán a készpénzfizetésből és a tulajdonában levő részvények évi osztalékából gondoskodhatott. A szegénysorsú diákokat tehát nem a szálloda kosztoltatta ingyen, hanem egyedül édesanyám az általa saját kezűleg főzött ebédből azon az alapon, hogy ahol három gyerek részére van tányér az asztalon, ott a negyedik is elfér. Meg kell még jegyeznem, hogy édesanyám részére rendkívüli kiadást jelentett az én jobb lábammal kapcsolatos csipőficam, mert az ezzel kapcsolatos orvosi kiadások (háromszor is operáltak) mind öt terheltek, és ezek bizony — mivel kezelételem évekig is eltartott — jelentékeny összegekre rúgtak. (*Schalkház Lipót leveléből*. Miskolc, 1979. március 13.).

Ez volt tehát a háttér, ahonnan Sára elindult. Hogy milyen lehetett gyermekkorra, ifjúsága, erről ismét csak Lipót bátyjának visszaemlékezései alapján

*Néhány kitgaztandó adat az egyébként igen értékes tanulmányból: A 200. oldalon a helyes dátum: VI. 15. — 201. oldalon: Sára testvér nem június 18-án, hanem június 8-án tesz fogadalmat. — 225. oldal: Sára testvér naplójának helyes bejegyzési dátuma: szeptember 13. — A könyv a 229. oldalon Bernovits Vilját Sára testvér helyetteseként említi. Az otthon helyettes vezetője Pflif Éva volt.

A tanulmányból (177. oldal) Salkaházi Sárát magas természetűnek ismerjük meg. Ezzel szemben köztudomású, hogy alacsony természetű volt. „A testvérek között ő volt a legkisebb” — emlékezik Schalkház Lipót.

A szerző könyvének 232. oldalán Salkaházi Sáráról *Ének és sóhaj* című (Krisztus legendákat tartalmazó) művével kapcsolatban a következőket jegyzi meg: „Ismerte-e Lagerlöf Selma hasonló írásait, nem tudjuk”. — Ismerte. Hagyatékában talált 164 könyve közül a Lagerlöf-kötetek: A számkivetett; Gösta Berling; Jeruzsálem; Liljecrona otthona; Helga, Marianna; A császár; Krisztus legendák. (Puskely Mária: *Akik a jobbik részt választották*. — Róma, 1978.).

nyerhetünk képet. 1950-ben Schalkház Lipót levelet kap Budapestről. Valaki már akkor megkezdte a mártírhalált halt Sára húga életrajzi adatainak összegyűjtését. Részletek Lipót válaszából:

„Hogy is kezdjem?... Félárvak voltunk. Édesatyám — a kassai Schalkház nágyiszálló igazgatója — szívszélhűdéshen halt meg Genuában, amikor én négy és fél éves voltam. Sára húgom két évvel, Jolán húgom négy évvel volt fiatalabb nálam. Édesanyám, a Grazban született, magyarul töredevezve beszélő özvegy, a szálló részvénytársaság igazgatóságának nemes humanitásából kifolyóan átvette a szálló vezetését. Kora hajnaltól (6 órától) késő estig (10 óráig) szakadatlan munkában volt. Irodai munkát végzett, a személyzetet ellenőrizte, a vendégekkel tárgyalt, s emellett a háztartás nehéz munkáját is végezte. Ilyen körülmények között nem ért rá velünk kellőképpen foglalkozni. Rendszerint a vasárnap délutánokat töltöttük együtt, amikor kísértátnak a Rozália-sírkertben nyugvó, Olaszországban exhumált és hazahozatott édesatyám sírjához. Édesatyám lelkes magyar ember volt. Rajongott Kossuthért. Kossuthra és a magyar szabadságharcra vonatkozó értékes könyvtára volt, amelyet azután én tovább bővítettem. Erős magyar érzésére jellemző, hogy megtiltotta, hogy velünk, gyermekeivel a magyaron kívül más nyelven beszéljenek. A magyar érzésnek ezt az ápolását — bár paradoxnak tűnik — édesanyám is átvette, és természetes, hogy mindhárom munkában erős, szinte kitörölhetetlen nyomokat hagyott. Az elemi iskolák elvégzése után Sári húgom a kassai Szent Orsolya rendi apácák iskolájába került. Innen impregnálódott belé az a mély vallásos érzés, amely későbbi élete folyására oly nagy hatással volt. Pedig gyermekkorában inkább fiús, mint lányos vonások domináltak benne. Temperamentumos, határozott fellépésű volt, s erős akaratúval rendelkezett. Amit maga elé célul kitűzött, azt mindig elérte. Ha pájtásaimmal valamilyen fiúkhöz illő játékot úztunk, Sára húgom rendszerint belekapcsolódott...

Egyébként érzékeny, puha lelke volt, nagyon nagy fogékonysággal a szép, nemes és szociális iránt. Ha serdülő ifjú koromban be-bepillantottam szobájába, vagy az íróasztala mellett találtam írás közben (— »...már megint színdarabokat ír« — regisztráltam ilyenkor gúnyos mosollyal —), vagy — ha már késő este volt — a fekvőhelyéül szolgáló pamlag előtt térdelt, fejét kezébe temetve, mélyen elmerülve gondolataiba és imáiba.” (Hollóháza, 1950. október 28.)

Mennyire igaz, hogy csak az tud igazán másokat jó kedvre deríteni, maga körül vidám hangulatot teremteni, ha a tréfás jókedv mögött komoly lelki értékek is vannak! Most, amikor Sára testvér mártírhalálának több mint harminc esztendeje után megkeressük azokat, akik közelebből ismerték őt, szinte kivétel nélkül mindannyian emlékeznek derűs, vidám lelkületére, kifogyhatatlan humorára. Rendkívül élvezte és nagyokat kacagott, ha sikerült környezetben valakit megtréfálni. Ártatlan trükkjeit senki nem vette zokon, s amikor őt is sikerült „beugratni”, ezen maga mulatott a legjobban. Amikor a szociális testvérek gyűjtögetni kezdik a vértanúhalált halt rendtársukra vonatkozó adatokat, egykori iskolatársa, *Forgách Erzsébet* így emlékezik vissza rá:

„Az a nyolc év, amelyet az iskola padjai között a legnagyobb egyetértésben töltöttünk el, rányomta pecsétjét egész életre szóló barátságunkra. Bármennyire mókás természet volt — szellemes ötleteivel olykor az egész osztályt képes volt becsapni — de ez sohasem volt bántó. Azt mondhatnám, hogy az egész osztály szinte rajongásig szerette őt. Az úgynevezett unalmas órák alatt kímérimeket faragott, melyet aztán titokban a pad alatt továbbított. Ezek enyhe szatírával mindig nagyon ötletesek és találóak voltak, de sohasem bántók. Tanárait, tanárnőit sohasem figurázta ki, még verseiben sem. Szinte tékozlóan volt jószívű és mindenkihez nagyon gavalléros.” (Kassa, 1947. február 25.)

És mi történt a felszín alatt? Ezekre az ocsúdó évekre tekint vissza naplójában a már 38 éves Sára testvér:

„Éppen az utóbbi időben mindjobban csodálom az Úristen végtelen irgalmát velem szemben. Oly sokszor elgondoltam, hogy hogyan nőttünk fel mi hárman testvérek: egyforma környezetben, egyforma nevelésben, s mégis milyen három más út lett életünkől. S milyen kegyes volt hozzám az Úristen. Mi, lányok a zárda iskolába jártunk, Lipót a premontreiekhez. Ő kongreganista lett, én is. Jolánt egy félreértés miatt visszavetették, s ezután már soha nem akart az len-

ni! Mennyi kegyelmet kaptam a zárdában. Ami igaz, igaz, a tanítás bizony rossz volt, tanulni alig tanultam, de mégis abban a légkörben éltem, Istennek szentelt személyek körében, s ha sok tudást nem kaptam tőlük, de imáikkal, nevelésükkel mégis a lelkeket nevelték! — Mindez Isten gondviselő jóságának bizonyítéka! A jó Anyám, ki nem volt nagyon vallásos, de sohasé akadályozta, hanem csak segítette, ha a magam módján próbáltam lelki életet élni! Hány leánynak — még vallásos otthonból is! — kellett küzdenie, hogy gyakran meghessen áldozni, nekem sohasé kellett! S hogy hajlott édes Mamucikám maga is az Úr felé! Hogy jött, ha hívtam! S most is! S milyen rossz voltam mind e sok kegyelem mellett! Milyen utakat jártam, és Isten mégse engedett. Üldözött szerelmével, hívásával, emberileg már úgy látszott, elvesztem, és ő mégis megmentett magának. Hála, hála, hála Neked érte, édes egy jó Uram!” (Kassa, 1937. május 9.)

Valóban rossz lett volna? Az akkori szigorúbb mértékkel mérve sem lehet ezt állítani. De vajon milyen utakon járhatott, amelyen Isten nem engedte tovább, s nem hagyta elveszni?

Egy esztendővel a világháború befejezése előtt szerez tanítónői oklevelet az orsolyáknál. De csak egy évig taníthat, mivel a hatalomátvétel után nem teszi le hivatali esküjét. Ezért a szálloda irodájában helyezkedik el, de a számok világában nem érzi jól magát. Bár, mint később bevallotta, a tanításhoz sem volt különösebb érve — annak ellenére, hogy végtelenül szerette a gyerekeket. (Állandóan hordott magánál tút, cernát, s felvarrta tanítványainak leszakadt gombjait.) Dehát kereset után kellett néznie, mivel a Schalkház szálló jóformán csak a nevüket viseli. De természeténél fogva különben sem tudta volna a gazdag, jómódú lányok gondtalan életét élni. Már ezekben az években kezd ébredezni benne a felismerés, hogy a fennálló társadalmi rend mégsem lehet a legtökéletesebb. A kassai Fő utcán nemcsak a kirakatokat veszi észre, hanem a tűző napon dolgozó útépítő munkásokat is. A karácsonyt ünneplő gazdag városban a csillogás mögött meglátja az árnyékot is. Mindezek az élmények tollat készítenek kezébe, s szociális tartalmú írásai sorban jelennek meg a helyi lapokban, először „Syphax”, aztán „SS” jelzéssel, később pedig saját aláírásával. (Nevét — mely a felső-ausztriai Drosendorf község plébániájának anyakönyvében 1826-ban még mint „Schalkhaas” szerepel — hivatalosan 1943 márciusában változtatja Salkaházira.)

*

A Szociális Missziótársulatot 1908-ban alapította *Farkas Edit* és *Prohászka Ottokár* a jótékonyág gyakorlására és a katolikus művetődés terjesztésére. Salkaházi Sára 1928 őszén először ennek a társulatnak az anyaházát kereste föl Eudapestben. Nem volt szerencséje. Jolán barátnője azon a napon nem tartózkodott a házban. Egy darabig várt, aztán cigarettára gyújtott. Később lejött hozzá a portára egy ugyancsak kassai származású nővér, s megrökönyödvé hallgatta, hogy Sára föl akarja magát vétetni a társulatba. „De így, cigarettázva?” — kérdezte az idősebbecke nővér, és hitetlenkedve rázta a fejét. „Hát még szabad vagyok!” — felelte Sára nevetve. Ilyen bemutatkozás után szóba sem kerülhetett fölvétele. Csalódottan távozott, de nem utazott vissza. Fölkereste a Szociális Testvérek Társaságát, melyről tudta, hogy *Slachta Margit* kezdeményezésére 1923-ban vált ki a Szociális Missziótársulattól. Ennek a társulatnak a keretei már szűknek bizonyultak ahhoz, hogy a modern viszonyokhoz alkalmazkodva hatékonyabban fejthesse ki szociális tevékenységét. Itt is volt ismerőse, hisz a szociális testvérek nemrég Kassán is letelepedtek a „Regina pacis” épületében, s ő is részt vett egy tanfolyamukon. Újra rágyújtott, most már provokálva a hatást — számolt be később minderről maga Sára. Am egy bú-bájos előjáró fogadta, s szavát sem teszi a dohányzást. Mégsem fogadják el jelentkezését. Végül is egy befutott újságíróról van szó, akin az első pillanatra látszik, hogy hozzá van szokva az önállósághoz. (Rövid haj, bőrkabát, s ujjai is barnálnak a nikotintól...) Hogyan tud az ilyen beleszokni a szerzetesi életbe? Maga is belátja: ha rendi keretek közt élő társaság tagja akar lenni, valamilyen módon tanúbizonyosságát kell adnia akaraterejének és alkalmazkodóképességének. Elhatározza, hogy leszokik legerősebb szenvedélyéről, a dohányzásról. Egyik napról a másikra leteszi a cigarettát, s megfogadja — mintegy bűn terhe alatt —, hogy soha többé nem gyújt rá.

Jelentkezését elfogadják. 1929. február 6-án hivatalosan felveszik a társaságba, s még ugyanez év szeptemberében megkezdheti újoncévét a rend szegvári noviciátusában.

Hamarosan ráeszmél azonban, hogy lelki felkészültsége a kezdet kezdetén áll. Súlyos belső nehézségekkel kell megbirkóznia. Például szeszélyesen váltakozó hangulatával, túlérzékenységgel:

„...hangulatember vagyok. Vannak órák, amikor semmi sem, és vannak, amikor minden fáj. Hogyan kell az ellen küzdeni? Törekedni, hogy lelkem acélos, ruganyos legyen! Acél: nem török, ha a nyomás megszűnik, visszapat-tan, nem marad görbe. A lélekben edzetté válni. Ne legyen mindjárt beteg, lázas, erőtlen!” (Szegvár, 1939. október 18.)

Még néhány héttel fogadalomtétele előtt is lélekben méltatlannak, felké-születlennek érzi magát:

„El vagyok készülve egészen a fogadalomra? El vagyok készülve a hivatás-ra? Nem és nem. Két évvel ezelőtt még cigarettázó, mulatozó, cigánnyal húzóto könnyelmű ember voltam. Hát mit akarok most, néhány hónap múlva? Egy éve, hogy beöltöztem, pontosan 16 hónapja, hogy a Társaságban vagyok. 20 hó-napja, hogy ráébredtem hivatásomra! Tehát nem is két év! Nos, akkor, hogy beszélhetek felkészültségről? Nem, nem, nem! És lám, tegnap mégis ott térdel-tem és mondtam, kicsit akadozó nyelvvél, kicsit meghatottan, kicsit mégis szá-razon... 'Édes Megváltóm, Uram Jézus...' Nem a magam erejéből mondvá, nem a magam elhatározásából, hanem azéből, aki kiválasztott, és..., és hívott... Én már nem mondhatok semmi mást, csak azt, hogy áldott legyen az Isten! Alleluja! Alleluja! Alleluja.” (Szegvár, 1930. május 31.)

Fogadalmát 1930 pünkösdjén teszi le. Jelmondatul Izaiás próféta szavait választja: *Íme, itt vagyok: engem küldj, Uram!* Szegvárról az újoncév letelte után hazahelyezik Kassára. Itteni előjárója már hallott róla, és szeretettel fogadja:

„1928-ban Kassára rendelt engem Slachta Margit, a társaság általános fő-nőknője, hogy vegyem át a Szociális Testvérek Társaságának kassai házat és az ottani közösséget, mint házfőnök. Ott megmondták nekem, hogy van egy na-gyon kedves, értékes, intelligens, tanítónői végzettségű kassai lány a szegvári noviciátusban. Ha Ő letette a fogadalmat, Kassára jön munkatársnak. Ennek na-gyon örültem, mert rengeteg dolgunk volt. Be volt indítva a Csehszlovák Ka-tolikus Magyar Nők Szövetségének a szervezése. Szerveztünk helyi szer-vezeteket és leányklubokat, és mindehhez kevesen voltunk. Nagyon örül-tem, hogy a Schalkház Sára eljön. El is jött. Beállított egy középtermetű, bar-na szemű, hullámos hajú, nagyon kedves, mosolygós, derűs valaki... Az első útja a kápolnába vezetett. Én is vele mentem. Letérdelt az oltár előtt, s a má-sik pillanatban leborult az oltár elé. De ahogyan ő leborult, abban annyi oda-adás volt, annyi könyörgés, mint hogyha valaki leborult volna valakinek a lába elé, és azt átfogva könyörögne, hogy segíts nekem... ”

Én hátul álltam a kápolnában, de aztán kimentem, és azt gondoltam ma-gamban, hogy ennek a léleknek segítségre van szüksége. Utána kimentünk a kertbe, megnéztük a házat. Nagyon örült mindennek. Ő ismerte ezt a házat, hiszen nem először járt ott. De nagyon örült a kertnek, a virágoknak, a fák-nak. Szinte üdvözölt ott mindent. „Itt van az a jonatán almafa, hogy ennek milyen ize van!” Ő különben túl érzékeny lélek volt színre, izre, illatra... Ha jól em-lékezem, van neki egy írása is, amely a kenyér ízéről szól. Tehát Sára író volt, művész. Rettentő érzékenyen reagált mindenre. Tulajdonképpen írónak készült. Ezen az úton indult meg. Úgy érezte, neki adnia kell a lelke gazdagságából, szívének szeretetéből. Mindenkinek adni akart mindent. Lelkiekben éppúgy, mint tárgyokban. Ha például látta, hogy valamelyik testvérének a lepedője foltos, akkor mindjárt azt mondta: „Jaj, testvérem, nekem annyi új lepedőm van! Nem adhatnék egyet?” Mindig olyan alázatos és olyan engedelmes volt, hogy mindig mindenre engedélyt kért. Ő a Prágai Magyar Hírlapnak írt cikkeket. Ha küld-tek neki honoráriumot, akkor egy alkalommal megkérdéztett engem — mivel nekem még nem volt Öszövetségem — hogy „Szabad nekem ebből a pénzből neked egy Öszövetséget vennem?” Nagyon nagy szeretettel olvasta az evangé-liumot. Jézus élete, tettei egész különösképpen érdekelték.

De konfliktusok is voltak... Az írónak szabadságra van szüksége. A szerzetesi, társulati életnek megvannak a maga belső törvényei, megvan a megszokott napirendje. A nap be van osztva munkára és imádságra Szent Benedek szellemében. Ami a konfliktusokat előidézte benne, ez volt elsősorban: a megkötöttség, a szabad gondolatok korlátja. Hogy ha be volt zárva egy keretbe, és nem tudott szabad utat engedni belső igényének. Mondjuk, amikor ő írni akart. Az ember leül, és akkor akarva-akaratlanul forrásozni kezd belül valami, egy gondolat, elképzelés, és ír... Ezt megszakítani nagyon nehéz, hogy aztán újra megtalálja a fonalat. Ezt mondta nekem. Én azt úgyis megértettem. Eltem akkor a jogommal, és felmentetem Sárát a napirend alól, amikor írt. Megmondtam neki, amikor írsz, nem kell jönnöd, ha szól a csengő. Maradj a munkád mellett, és fejezd be. Olyan jámbor és alázatos volt, hogy az imádság állapotában volt mindig. Gondoltam, az Úristennek olyan édes mindegy, hogy ő ezt az imádságát egy órával előbb vagy utóbb, vagy akármikor mondja el. Ha lehet mondani, hogy az Úristen színe előtt élünk, akkor Sára tényleg az Úristen színe előtt élt és tett mindig mindent. A társulati konfliktusai is tulajdonképpen ebből eredtek..." (Hadzsy Olga, Dunakeszi, 1979. január 6.)

Kassán a karitás iroda vezetését bízzák rá. Egész napja sokszor a szegényekkel való törődéssel, gondoskodással telik. Rengeteget dolgozik. De mert úgy érzi, továbbra is van mondanivalója olvasóinak, nem hagy fel az újságírással sem. Rendezgeti, csiszolgatja korábbi írásait, jegyzeteit. Hamarosan azonban azt is meg kell tapasztalnia, hogy mindennemű karitás és szociális munkánál nehezebb dolog zárt közösségben együtt élni olyanokkal, akik talán nem rokon-szenvesek nekünk, de a velük való érintkezés elől mégsem térhetünk ki.

„Hogyan vagyok az elviseléssel? Akit nehéz elviselni, miért nehéz? Vizsgáljam magam: mit tettem, hogy ezen segítsek? Mennyit imádkoztam azért, akit nehéz elviselni? Próbáltam-e közeledni hozzá? Igyekeztem-e lelkemben, szívémben őszintén lektüdeni az ellenszenvet és igyekeztem-e őszintén felindítani a szeretetet? Gondolkoztam-e azon, hogy mi benne a jó, a szeretetre méltó? Vagy csak mindig hibáit vettem észre, és azt ápolgattam magamban?” (Kassa, 1930. július 24.)

Most tudja meg igazán, hogy nem szentek közösségébe került, hanem olyan társasághoz, melyben egyesek nehezen viselik el, hogy náluk külön egyéniség jár köztük, még ha bárhogy próbálja is ezt a „különbséget” szerénységgel, alázatossággal és engedelmességgel palástolni. Ha valami beárnyékolja önként vállalt szerzetesi életét, az nem más, mint társai, előljárói részéről olykor megmutatkozó szeretetlenség, meg nem értés. Mégis: ha netán előfordult, hogy sűrűdésai voltak, sohasem a másikban, mindig önmagában kereste a hibát. Hamar eljutott a felismerésig: „érvekkkel, a magunk igazolásával sohasem győzhetjük meg azokat, akik másként gondolkodnak, mint mi. Egyedül a megbocsátás, a megbántások elfelejtése, a szeretet képes arra, hogy továbbvigye bármiféle közösség — sőt az egész emberi társadalom — ügyét is... „Legjobb ember a vidám szenvedő”... Szeretni, mikor szeretnek, mikor tele van a lelkem érzelemmel — semmi! Szeretni, mikor ez nehéz, mikor talán szívemnek panasza van rá, mikor ellöknek! Ez, ez kell az Úristennek!” (Kassa, 1931. március 17.)

Ő, aki szemtanúként szerint éppen olyan odaadással és vidám lelkülettel tudott folyosót súrolni, mint előadást tartani, egy kilencnapos lelkigyakorlat után kérlelhetetlen őszinteséggel számol le naplójában a szíve mélyén rejtőző hiúságnak és gögnek még a csirájával is:

„Édes Jézusom, most már vége a boldog időknél, a magába mélyedés óráinak és ismét ki kell lépni a mindennapi élet szürkeségébe, nehézségébe. Olyan jó volt mindent elképzelni, s olyan nehéz valóra váltani. De nem akarok hátrálni, édes Jézusom! Meg akarok küzdeni a nehézségekkel: a saját magam képmény, akaratos, dacos, érzékeny lelkével.

Most megint jönnek a kíváncsiságok, a másokkal való törődés, a mások hibáinak észrevétele, az oktatgató, fölüeny hang, a belső kritika, s ami a legrosszabb mindennél, az arra gondolás: ha én egyszer előljáró leszek, akkor ezt így vagy így fogom csinálni. — Igen, édes Jézusom, most nagyon sokat gondo-

lok erre. Miért? Mert tele vagyok önmagammal. Mert magamat nagyon sokra becsülöm, mert magamat mindenkinél okosabbnak, tehetségesebbnek tartom.

Nem tudom, hogy küzdjek ez ellen. De tudom, hogy ez szörnyű rossz. Hiszen én is szenvedek ettől. Édes Jézusom, segíts! Hálás vagyok, nagyon hálás, hogy engedted ezeket észrevenni, hogy erős fogadásokat buzogatsz fel bennem...

Hányszor gondolok például arra is, hogy aki majd egyszer megtalálja ezeket a jegyzeteket s elolvassa, hogyan fogja értékelni az én személyemet, milyen nagyra fog tartani, s hányszor talán ilyen gondolattal írtam bele. Nincs más hátra, mint mindent kérlelhetetlen szigorral és keménységgel, őszinteséggel megírni, hogyha egyszer tényleg valaki elolvassa, lássa, milyen kicsinyes, öntelt, egocentrikus, nagyravágyó, kevély voltam. Tele merészséggel, előretöréssel, hogy vártam, hogy kerestem mindig az első hangot, hogy akartam, kívántam az első helyet, a személyemmel való foglalkozást, a mások bámulatát, elismerését, szeretetét, tiszteletét magam iránt!

Tele vagyok önmagammal! — A száj a szív bőségéből beszél! S ha ez az önmagam jó volna, akkor nem volna baj... Uram, Isten, irgalmazz nekem!" (Kassa, 1932. május 17.)

*

A szociális testvérek közel fél évszázaddal ezelőtt *Bíró Lucián* bencés atya szorgalmazására telepedtek le Komáromban. Ma ugyanő kalauzol bennünket a volt Szent Anna zárda szűk, sötét lépcsősorán fel az emeletre. Közel fél évszázaddal ezelőtt ezek közé a vigasztalan falak közé tért haza esténkint holtfáradtan a kassai Schalkház szálló valamikor gazdag tulajdonosának unokája, egy szegény, szürkeruhás szociális testvér... Az emeleten valamivel barátságosabb. A folyosót ablak választja el a kápolna szentélyétől. Ennél az ablaknál térdelt, itt végezte szentségimádását. Minden a régi, ő is ilyennek láthatta... Állítólag a házban van valaki, aki már gyermekkorában itt lakott, s emlékszik Salkaházi Sárára. Nem találjuk itthon. A sekrestyében Sára testvér bekeretezett képe függ, alatta rövid életrajz. Lucián atya tette ki, amikor *Vadász Ferenc* könyvéből értesült a zárda egykori lakójának mártírhaláláról.

Sára testvér a komáromi két esztendő elsősorban a szegények gondozásával, úgynevezett karitászmunkával töltötte. De mi is volt ez a mai olvasó számára keveset mondó karitászmunka? Tudvalevő, hogy az állami közigazgatás annak idején nagyon keveset, vagy egyáltalán semmit sem törődött a szegényekkel és nincstelennel. A lakosság túlnyomó többségének nem volt nyugdíja, s ha némi tőkével sem rendelkezett, és gyermekei sem tudták eltartani, öreg napjaira nyomorúság várt rá. Ezek sorsát vette kezébe az egyház, s ezen belül is elsősorban a Szociális Testvérek Társasága. A testvérek — világi munkatársak bevonásával — felkeresték otthonaikban a társadalom peremére szorult szerencsétleneket (ma környezettanulmánynak mondanánk), s a társaság rendelkezésére álló anyagi forrásokból (egyházközségi adományok, rendezvények, gyűjtési akciók, stb.) minden vallási és világnézeti megkülönböztetés nélkül segítették őket élelemmel, ruhaneművel, pénzzel. Régi, már elhalványult könyvmatras papírdarab kerül kezünkbe Sára testvér iratai közül. Rajta a szöveg, mint üzenet egy letűnt világból:

Mélyen tisztelt kedves Munkatársunk!

Irodánk most írja össze azokat a szegényeket, akiket az idén a városi ingyen fára ajánlani fogunk. Tisztelettel kérjük, hogy amennyiben a gondozásában levő szegények között volnának olyanok, akik erre a faszegélyre rászorulnak, szíveskedjék irodánkba felfáradni, a nevet és pontos lakást velünk tudatni.

*Munkatársi üdvözléssel:
a Karitásziroda.*

Sára testvér vezette Komáromban azt a konyhát is, ahol naponta ötszáz gyermek ebédelhetett ingyen. Ez a mi napközi otthonainkhoz hasonló intézmény lehetett, azzal a némi különbséggel, hogy a vezetőnek gyakran halvány fogalma nem volt arról, tud-e másnap egyáltalán védenecinek valamit feltálni az asztalra.

El lehet gondolkozunk, hogy sokoldalú tevékenysége mellett mikor jutott Sárának ideje egyáltalán írásra, különösen pedig arra, hogy regényt írjon. 1934. január 11-i dátummal ugyanis feljegyi naplójában, hogy elővette kész regényét, s elolvastva igen tetszett neki. A bejegyzésből még megtudjuk, hogy a kéziratot összecsomagolja, s elküldi K. L.-nek azzal a kérdéssel, hogy továbbítsa azt a *Vigiliának*. Ki lehet K. L., és mi lett a kézirat sorsa? Máig sem tudjuk.

1934. szeptember 18-án búcsút mond Komáromnak. Útbaejti Losoncot, s naplójának tanúsága szerint szeptember 21-én érkezik meg új állomáshelyére Kassára. Itt lesz a központja annak az egész Szlovákiára kiterjedő munkának, amelyvel társulata és a püspöki kar megbízza. A magyar lakta falvak és városok katolikus leányifjúságát kell valaminő egységbe szerveznie, összefognia, mindekelőtt azonban szakképzett vezetógárdát teremtenie.

Élete állandó utazás, tanfolyamszervezés, de mindezt szívvel-lélekkel és a legmélyebb odaadással végzi — nem is mindig előljáróinak jóhiszemű támogatásával.

„Sára testvér 1934 után vont be engem az ifjúsági munkába. Jóformán pénz nélkül, szegényen csinálta ezt. Munkáját a szociális testvérek kérésére végezte, de közvetlen előljárója éppen csak »megengedte« ezt neki, munkájának lényegét és fontosságát azonban megérteni és felfogni nem tudta. Pedig Sára neki is biztosított szereplési lehetőséget, és mindig bevonta őt az előadók közé. Nekem nagyszerű partnerem volt Sára. A leányifjúsági vezetőket — többnyire falusi tanítónőket — ő tartotta kezében a maga szerkesztette könyvomas lapjával. Aztán kurzusokat rendezett jóhírű előadók bevonásával. Beszédeit mindig szabadon adta elő. Kétszer voltam vele előadókörúton Szlovenszkóban. Először 1935-ben *A fiatal lány útja a jegyességig* címmel tartottunk előadásokat. A következő évben a jegyességtől a házasságig tartó időszakról beszéltünk. Megfordultunk Léván, Komáromban. Érsekújvárott, Nyitrán, Pozsonyban. Mindenütt várakozáson felül nagy sikerünk volt, s igen sokan meghallgattak bennünket. Sára gyorsan tudott maga körül kellemes, jó hangulatot teremteni. A következő évre (1937) is terveztünk egy előadókörutat már magáról a házasságról, de erre nem kerülhetett sor. Utoljára 1942-ben találkoztunk. Szólnokon laktam akkor. Feltűnt, hogy „civilben” van, de érdeklődésemre csak ennyit mondott: — Elvették tőlem a testvér-ruhát. — Tovább nem akartam faggatni. Eljátszadozott néhány hónapos kisfiammal, s amikor látta, hogy tele vagyok munkával, elmosogatta a konyhában a piszkos edényeket.

Mindig öröm volt számomra, ha vele lehettem. Azt a derűt nem lehet elefejtteni, amely belőle áradt. És el tudok képzelni derűs lelkületű vértanút is. Azt hiszem, az ember el tud jutni Istennel olyan kapcsolatra, amikor már nem veszi olyan tragédiának a halált. S el tudom képzelni, hogy ő volt az, aki a Duna-parton nagy keresztet vetett, mielőtt lelőtték. Hogy szorongás lehetett benne, az bizonyos, hiszen nem tudta, mi előtt áll. Úgy hallottam, előbb levetkőztették őket, s ez volt talán a borzalmasabb, mint hogy kapott egy golyót a testébe, és bele kellett hullani a vízbe.” (özv. Heller Károlyné, Münster Irma, Bp. 1979. május 10.)

Schalkház Sára nevét nemcsak korábbi publicisztikai tevékenysége révén ismerik Szlovenszkóban, de az ezekben az években kiadott *Leányifjúsági Vezető* című színvonalas tartalmú füzetei csak növelik írói népszerűségét és erkölcsi tekintélyét. Milyen jól esne ilyenkor egy kis bátorítás este, odahaza a rendtársak körében.

„Édes jó Istenem, sikereket adsz nekem a nyilvánosság, a világ előtt, s bent

a társulatban ennek ellenkezőjét: közömbösség a munkámmal szemben, **meg** nem értés, félreértés... Nehéz, nagyon nehéz ez, és nagyon keserves. És **szem**-vedek tőle." (Kassa, 1936. május 20.)

Sokat, nagyon sokat kellett még emiatt szenvednie. S ekkor még nem tudja, hogy keresztjét súlyosabb terhekkal fogják növelni. Hosszú hónapok, **csak**-nem egy esztendő múlik el így, keserű és megalázó mellőzésben, míg végül ki-csordul a pohár.

Vasárnap volt azon a napon. A dátum után (1937. március 21.) naplójába odaírta: *Lelkimagány.* — Sárguló lapon, kuszált vonalú, alig-alig olvasható ce-ruzáírás örökíti meg számunkra lelki életének legválságosabb óráját:

„Ma délután majd megszakadt a szívem a lelki szenvedésektől! Minden, minden rám szakadt. Kitaszítottaságom, az, hogy nem szeretnek, az, hogy panasz-kodtak rám, a munkámmal való nemtörődés, a munkámban való nehézségek, egyesek — nézetem szerint való — nem egyenes viselkedése, úgy éreztem, minden minden összeomlott, s magam is elpusztulok. —

A szeretetlenség, az irigység, sőt talán a gyűlölet borzalmas árja söpört vé-gig lelkemen, s majd meghaltam! Szenvedtem, kínlódtam nagyon! A legborzasz-tóbb gondolatok cikáztak át agyamon! Még visszagondolni is borzalmas rá! Hűt-lenség, szökés, halál... Iszonyodnom kell magamtól. —

Hetek óta tart már ez a letörtség. Sebeket kaptam, s nem tudom, begyő-gyulnak-e valaha. Sebeket kaptam, melyek égetnek, olyan pokoli, igen, ezt kell írnom, pokoli tűzzel, hogy szinte kiégették szívemből a szeretetet! — S **itt** maradtam sebekkel, szeretetlenségtől gyötrődve. Oh, édes Istenem, Te **mindent** tudsz! Mindent! Azt is tudod, amit én nem tudok megérteni, hogy miért kel-lett mindez! Nem, nem jól írom, tudom, miért akartad, hogy jobb legyek és jobban szeresselek!

Ezt akartad! S íme én mit tettem? Szívemből kivettem mindenkit, he-lyet adtam a haragnak, gyűlölségnek, irigységnek, s visszahúzódtam rossz ma-gamba!

Milyen irgalmas vagy te! Mi mindent megteszel, hogy észre téríts!

Milyen csúnyán szenvedtem! Mennyire nem akartam elfogadni akaratomat!

Pedig mit kellett volna tenni? Csak elfogadni, és minden rendben lett volna! De persze az én kevelységem és gőgöm, mely nem tudja elfogadni, hogy rám, rám panaszkodjanak. Nem kellett volna más, mint alázatos beismerése annak, hogy okuk és joguk volt rám panaszkodni! Hogy nekem is lett volna? Ezt eltűrni! Hogy ez fáj? Hát fájjon! Úgy érzem, hogy igazságtalan? Hát Krisz-tust, jegyessedet igazságosan vádolták? Miért nem örülsz, hogy Krisztus méltó-nak talált az igazságtalan üldözésre? Azt hiszed, dühösségeddel, bosszúvágyad-dal elérsz valamit? Igen, elérsz, tudod mit, amit eddig értél el: nyugtalanságot, szeretetlenséget, kivettetést, gyűlöletet, összeomlást lelkedben, sötétséget, egyedü-liséget, marcangoló kínt, mely nem emel fel! —

Igen, ide lehet jutni! Oh, Istenem, Krisztusom, Szentlelkem! Köszönöm Ne-ked, hogy most megvilágosítottál, s megmutattad nekem az igazságot! Csak Ne-ked köszönhetem ezt!

És most, Szentháromság egy Isten, ne engedd, hogy megmaradjak ennél a felismerésnél, hanem add meg azt a kegyelmet, hogy a Te erőddel megerősítve tovább mehessek, kiléphessek önmagamból és megtaláljam ebben a közösségben azt a helyet, amelyet te nekem szántál! — Megtaláljam, és a te tetszésed sze-rint igyekezzem és tudjam azt betölteni! —

Nagyhét következik! Kereszthordozásod és szenvedésed szent emlékezete, add, hogy lélekben meg tudjam ezt ünnepelni; át tudjam érteni; át tudjam élni!

Amen. Úgy legyen!"

(Folytatjuk)